

ks. Roman Ceglarek

Wyższy Instytut Teologiczny
im. NMP Stolicy Mądrości w Częstochofie
xrc@onet.eu
ORCID: 0000-0001-6228-1950

Submitted: 26.06.2021; accepted: 10.08.2021.

**Sprawozdanie
z Ogólnopolskiego Sympozjum Katechetycznego
nt. „Programy katechetyczne w polskim systemie oświaty –
między przeszłością a terażniejszością”,
Częstochowa, 16.04.2021 r.**

W roku szkolnym 2020/2021 przypadła setna rocznica opublikowania pierwszego ogólnopolskiego programu nauczania religii. Wydarzenie to stało się impulsem do podjęcia naukowej refleksji nie tylko nad tym programem wydanym w 1920 r., ale nad wszystkimi pozostałymi, które weszły w praktykę szkolną w kolejnych latach, skończywszy na czasach współczesnych. W tym okresie wiele zmieniło się w zakresie programowania nauczania religii zarówno w doborze treści, jak i metod. W pierwszym przypadku znaczący wpływ na materiał nauczania miały rozwijające się nauki teologiczne, zwłaszcza po Soborze Watykańskim II, który przyniósł nowe spojrzenie na nauczanie religii w szkole i katechezę w parafii. Z kolei w drugim przypadku, reformy zachodzące w systemie edukacji, od okresu międzywojennego po terażniejszość, pozwoliły odejść od schematycznych metod, które nie zawsze uwzględniały sytuację ucznia i katechety, na rzecz aktywizacji i motywowania do twórczego myślenia i działania z wykorzystaniem nowoczesnych technologii celem udoskonalenia strony metodycznej nauczania katechetycznego. Powstałe w tym czasie programy, niezależnie czy były realizowane w środowisku szkolnym czy parafialnym, pełniły niezwykle ważną rolę w procesie nauczania, wychowania i wtajemniczenia, jako rodzaj ukierunkowania treściowego oraz metodycznego, które zawsze jest nie-

zbędne, niezależnie od zmieniających się kontekstów społeczno-kulturowych czy eklezjalnych. Ukazanie ich powstania i rozwoju stało się przedmiotem Ogólnopolskiego Sympozjum Katechetycznego „Programy katechetyczne w polskim systemie oświaty – między przeszłością a teraźniejszością”.

Głównym organizatorem sympozjum był Referat Katechetyczny Kurii Metropolitalnej w Częstochowie. Natomiast współorganizatorami byli również: Wyższy Instytut Teologiczny w Częstochowie, Wyższe Seminarium Duchowne Archidiecezji Częstochowskiej, Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Uniwersytet Śląski w Katowicach, Akademia Katolicka w Warszawie, Wyższe Seminarium Duchowne Towarzystwa Salezjańskiego w Krakowie, Wyższe Seminarium Duchowne Zakonu Braci Mniejszych w Katowicach-Panewnikach. Sympozjum odbyło się pod patronatem Stowarzyszenia Katechetyków Polskich.

Ze względu na ówczesną sytuację epidemiczną w kraju, sympozjum odbyło się w formie online 16 kwietnia 2021 r. Chcąc uzyskać dostęp do transmisji wcześniej należało przesłać zgłoszenie za pośrednictwem formularza dostępnego na stronie internetowej Referatu Katechetycznego w Częstochowie. Po zakończeniu rejestracji organizatorzy przesyłali do zgłoszonych uczestników e-maila ze szczegółowymi informacjami oraz linkiem do transmisji, która przeprowadzona była na kanale You Tube (wyświetleń ponad 2560). Strona techniczna przybrała wariant hybrydowy, bowiem część referentów przebywała w sali konferencyjnej w gmachu Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, a pozostali łączyli się z uczestnikami online.

Sympozjum otworzył ks. dr hab. Roman Ceglarek – dyrektor Referatu Katechetycznego Kurii Metropolitalnej w Częstochowie, który stwierdził, iż sympozjum stanowi doskonałą okazję, żeby się przyjrzeć wszystkim programom. Minęło bowiem sto lat od wydania pierwszego krajowego programu nauczania religii po odzyskaniu niepodległości przez Polskę. Następnie przywitał on prelegentów, którzy mieli przybliżyć główne założenia programów nauczania religii i katechetycznych obowiązujących w minionym wieku w szkołach i parafiach. Wśród zaproszonych gości znaleźli się: ks. prof. dr hab. Kazimierz Misiaszek (UKSW), ks. dr Albert Wołkiewicz (WSDTS), ks. dr Robert Kaczmarek (UŚ, WSDZBM), ks. dr Marcin Falkowski (AKW) oraz dr Grzegorz Wierchowski. Po słowach powitania w problematykę sympozjum wprowadził ks. prof. dr hab. Kazimierz Misiaszek – prezes Stowarzyszenia Katechetyków Polskich, zwracając uwagę na fakt, iż zostało ono podzielone na dwie części. W pierwszej zaplanowano prezentacje programów w ujęciu historycznym, z kolei w drugiej w teraźniejszym. W ten sposób miał być przedstawiony ich rozwój zarówno w odniesieniu do programów ściśle katechetycznych, jak i programów nauczania religii.

Pierwszy referat wygłosił ks. dr Albert Wołkiewicz – wykładowca katechetyki w Wyższym Seminarium Duchownym Towarzystwa Salezjańskiego w Krakowie

oraz wicerektor Wyższego Seminarium Duchowne Archidiecezji Krakowskiej. Referat był zatytułowany: „Geneza pierwszego programu nauki religii w odrodzonej Polsce”. W swoim przedłożeniu prelegent skoncentrował się na ukazaniu kontekstu jego powstania i fundamentalnych założeń. Podkreślił, iż pierwszy jednolity ogólnopolski *Program nauki w szkołach powszechnych siedmioklasowych. Religia rzymsko-katolicka*, zatwierdzony przez Episkopat Polski w 1919 r., a opublikowany w 1920 r., jest przykładem troski edukatorów kościelnych o poziom przekazywanej wiedzy i chrześcijańskiego wychowania dzieci i młodzieży. Zaznaczył, że geneza jego powstania z jednej strony pokazuje trudności organizacyjne, edukacyjne i kościelne, z drugiej zaś strony opowiada o ludziach pełnych entuzjazmu i determinacji w kształtowaniu fundamentów nauczania religii w ramach szkolnego systemu edukacji. Uświadomił uczestnikom sympozjum fakt, że ów program był w swej strukturze bardzo prosty, omawiał bowiem podstawowe prawdy wiary w kluczu roku liturgicznego, ale stał się jednak kierunkowskazem dla twórców następných programów nauczania.

Drugi referat pt.: „Programy nauczania religii w Drugiej Rzeczypospolitej” wygłosił ks. dr hab. Roman Ceglarek – dyrektor Referatu Katechetycznego w Częstochowie oraz wykładowca katechetyki w seminarium częstochowskim i sosnowieckim, a także w Wyższym Instytucie Teologicznym Częstochowie. Zasygnalizował on, iż chcąc omówić programy w okresie międzywojennym, w sposób uporządkowany i logiczny, trzeba koniecznie podzielić ten czas na okres do 1932 r., gdy obowiązywały programy nauki religii powstające po odzyskaniu niepodległości przez Polskę, i po 1932 r., gdy wchodziły nowe programy bazujące na założeniach reformy jędrzejewiczowskiej. W sumie było ich około czterdziestu. Uświadomił słuchaczom, że ze względu na reżim czasowy nie sposób omówić je wszystkie, dlatego skoncentrował się przede wszystkim na programach po 1932 r., nie analizując materiału nauczania, ale pokazując najważniejsze elementy wspomnianej wyżej reformy, a co za tym idzie, *novum* programów nauki religii, które tak naprawdę – w różnym zakresie i formie – jest obecne w programach do dnia dzisiejszego (Polska i jej kultura, wychowanie patriotyczne, współczesność i regionalizm, uwzględnienie faz rozwojowych ucznia, aktywizacja, korelacja, elastyczność).

Z kolei ks. dr Robert Kaczmarek – wykładowca katechetyki na Uniwersytecie Śląskim i w Wyższym Seminarium Duchownym Zakonu Braci Mniejszych w Katowicach-Panewnikach, kontynuował omawianie programów nauki religii w aspekcie historycznym, koncentrując się na kolejnym ćwierćwieczu („Programy katechetyczne w latach 1945-1971”). Przypomniał uczestnikom sympozjum, że nauczanie religii w okresie Polski Ludowej zdeterminowane było dwoma głównymi czynnikami: nieustannymi wysiłkami mającymi na celu zachowanie jego miejsca w szkole wobec działań komunistycznych władz, zmierzających

do jego usunięcia z placówek oświatowych oraz koniecznością dostosowania się do dynamicznych zmian, jakie w okresie powojennym zachodziły w organizacji szkolnictwa. Zarysował dwie główne linie nauczania katechetycznego w tym okresie. Najpierw ukazał programy nauczania religii, które stosowane były w polskiej szkole w latach 1945-1956, tzn. od zakończenia II wojny światowej do tzw. „odwilży” 1956 r., kiedy religia na krótki czas wróciła do szkoły, by w 1961 r. zupełnie się z nią pożegnać. Następnie przedstawił wypracowane przez Kościół programy katechezy parafialnej, która w sytuacji braku religii w większości szkół, była jedyną możliwością religijnego kształcenia dzieci i młodzieży. Zaznaczył, że dzięki tym działaniom Kościołowi katolickiemu w Polsce udało się zachować ciągłość pracy katechetycznej i stworzyć podstawy do organizacji katechezy poza szkołą.

Czwarty referat pt.: „Główne założenia programu nauki religii w latach 2001-2010” wygłosił ks. dr Marcin Falkowski – wykładowca katechetyki w Akademii Katolickiej i w Wyższym Metropolitalnym Seminarium Duchownym w Warszawie. Prelegent wskazał, że program nauki religii z 2001 r. zastąpił dotychczas obowiązujący ramowy program nauczania religii z 1971 r. Nowy program posiadał chrześcijańską interpretację właściwą poszczególnym etapom edukacji, przyporządkowując im zarówno ideę przewodnią, jak i treści nauczania. I tak w klasach I-III szkoły podstawowej koncentrował się na sakramentach inicjacji chrześcijańskiej, a więc na sakramencie chrztu, pokuty i pojednania oraz Eucharystii. Na drugim etapie edukacyjnym, tj. w klasach IV-VI, położył akcent na wprowadzenie w historię zbawienia. Natomiast w gimnazjum ogniskował się na aspekcie wyznania i rozumienia wiary, a w szkole ponadgimnazjalnej na znaczeniu chrześcijańskiego świadectwa życia. W drugiej zaś części swojego przedłożenia ukazał przyczyny wprowadzenia kolejnego programu nauki religii w 2010 r., zakres kontynuacji i reformy w odniesieniu do poprzedniego stanu. Ponadto omówił treści nauczania przyporządkowane poszczególnym etapom edukacyjnym w zreformowanym systemie polskiego szkolnictwa.

Powyższe referaty miały inklinacje historyczne i były ukierunkowane na przeszłość, wchodząc w zakres tematyczny pierwszej sesji sympozjalnej. W drugiej doszły do głosu zagadnienia związane z aktualnym stanem rzeczy w zakresie programów nauczania w ogóle, a w sposób szczególny w odniesieniu do programu nauki religii. W ten sposób scentralizowały się na teraźniejszości: fundamentalnych założeniach reformy oświaty i na naczelnych ideach nowego programu nauki religii z 2018 r. Ich analizy dokonali: najpierw – dr Grzegorz Wierchowski (łódzki kurator oświaty), a następnie – ks. prof. dr hab. Kazimierz Misiaszek (prezes Stowarzyszenia Katechetyków Polskich i wykładowca katechetyki na Uniwersytecie Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie).

Pierwszy z nich, w referacie zatytułowanym „Reforma systemu oświaty i centralne idee nowej podstawy programowej kształcenia ogólnego”, starał się uka-

zać wektory zmian w oświacie, prezentując najpierw mankamenty dotychczasowych rozwiązań, a co za tym idzie, konieczność przeobrażeń w wymiarze dydaktycznym i wychowawczym. Zauważył, iż zmiany w zakresie funkcji dydaktycznej szkoły były skupione na odejściu od nauczania odtwórczego, którego wyniki można było zmierzyć za pomocą testów, do nauczania kreatywnego, polegającego na wdrażaniu uczniów do samodzielnego poszukiwania rozwiązań. Jeśli zaś chodzi o funkcję wychowawczą to prelegent przestrzegał przed wprowadzaniem do szkół kontrowersyjnych programów edukacyjnych wkraczających w sferę wychowania dzieci poprzez permissywną edukację seksualną. Apelował, by katecheci czuwali nad integralnym wychowaniem uczniów, którego cennym elementem jest wychowanie religijne. Przypomniał, że edukacja i wychowanie w szkołach, zgodnie z obowiązującym prawem oświatowym, ma respektować chrześcijański system wartości. Swoje wystąpienie zakończył stwierdzeniem, iż „Polska przetrwała dzięki odpowiedzialności, wytrwałości i niezwyklej sile ducha naszych przodków. Tę siłę czerpali z wiary i kultury chrześcijańskiej, która od ponad tysiąca lat kształtowała naszą polską tożsamość. Jeśli te właśnie wartości przekażemy następnym pokoleniom, to wtedy możemy być spokojni o przyszłość Polski, Kościoła i wszystkich Polaków”.

Ostatni z prelegentów wygłosił referat zatytułowany: „Filozofia nowego programu nauczania religii (2018)”. Ks. prof. dr hab. Kazimierz Misiaszek przypomniał, że dla aktualnego programu nauki religii główne linie wyznacza *Podstawa programowa katechezy Kościoła katolickiego w Polsce z 2018 r.* i uzmysłowił słuchaczom, że pokazanie koncepcji tego programu wymaga analizy nie tylko polskich dokumentów katechetycznych, ale i ogólnokościelnych, bowiem zawierają one wiążące dla poprawnego rozumienia lekcji religii wskazania. Jak zauważył, w polskich dokumentach z tego zakresu zrezygnowano z własnego charakteru lekcji religii przez co nie ma ona jasnej tożsamości, prowadząc do tego, że mieszają się w niej elementy katechezy parafialnej z elementami właściwymi dla nauczania religii katolickiej w szkole. Jego zdaniem utrudnia to dostrzeżenie i tworzenie jasnej oraz wiarygodnej koncepcji programu lekcji religii. Konkludując stwierdził, iż aktualny program nauczania religii z 2018 r. jest programem zasadniczo o charakterze katechetycznym, w którym trudno jednak znaleźć treści dotyczące uczniów mających trudności w wierze, niewierzących, wątpiących przez co nie znajdują oni w aktualnym programie odpowiedzi na swoje egzystencjalne i religijne pytania.

Symposium zakończyło wystąpienie ks. dr. Alberta Wołkiewicza. Skonstatawał on, że tematyka symposium i wygłoszone referaty pokazały nie tylko to, jak wielkim bogactwem przeszłości było zorganizowane programowe nauczanie religii w szkołach i poza nimi. Zauważył, że w tym bogactwie przeszłości ukryte jest jednak coś więcej, bogactwo mądrości ludzi, ich wiary, ciągle świeżej

inspiracji i determinizmu do pokonywania trudności związanych ze zmianami politycznymi, społecznymi, systemów edukacji czy także zmianami w nauczaniu Kościoła. Wezwał, by na wyzwania teraźniejszości patrzeć z odwagą i ufnością. Stwierdził, że transformacje programowe, zmiany kulturowe, poszukiwania nowych paradygmatów nauki nie omijają także nauczania religii rzymskokatolickiej. Od ucznia w dzisiejszej szkole oczekuje się, że będzie więcej wiedział, umiał lepiej i bardziej konstruktywnie rozwiązywać problemy. W tym mają mu pomóc ciągle aktualizowane programy nauczania, ale żaden z nich, choćby był perfekcyjnie ułożony, nie zastąpi nauczyciela, który powinien być mistrzem dla swoich uczniów. Nauczyciel, w tym także, a może przede wszystkim, nauczyciel religii, który odkryje, że szkoła to nie tylko miejsce zdobywania wiedzy, ale również przestrzeń dzielenia się wiedzą, współpracy, budowania relacji i społecznego uczestnictwa, taki nauczyciel może wypracować nowy ideał nauczyciela mistrza.